

HØJESTERETS DOM

afsagt tirsdag den 22. august 2017

Sag 25/2017

(2. afdeling)

A

(advokat Kirstine Kryger Dyekjær, beskikket)

mod

B

(advokat Karen Marie Jespersen, beskikket)

I tidligere instanser er afsagt dom af Skifteretten i Viborg den 2. november 2015 og af Vestre Landsrets 10. afdeling den 9. september 2016.

I pådømmelsen har deltaget fem dommere: Lene Pagter Kristensen, Vibeke Rønne, Jens Peter Christensen, Oliver Talevski og Lars Apostoli.

Sagen er behandlet skriftligt, jf. retsplejelovens § 387.

Påstande

Appellanten, A, har påstået stadfæstelse af Skifteretten i Viborgs dom.

Indstævnte, B, har påstået stadfæstelse af Vestre Landsrets dom.

Retsgrundlag

Af bestemmelserne i § 28 og § 29 i lov om ægteskabets retsvirkninger (lovbekendtgørelse nr. 1814 af 23. december 2015) fremgår:

”Kapitel 4

Om ægtepagter og andre retshandler mellem ægtefæller

§ 28. Ved ægtepagt kan ægtefæller aftale:

- 1) at hver ægtefælle ved bodeling efter separation eller skilsmisse beholder, hvad den ene ejer, men at der er formuefællesskab ved dødsboskifte (skilsmissesæreje), og
- 2) i forbindelse med en aftale om skilsmissesæreje, at ejendele ved dødsboskifte skal forbeholdes en ægtefælle eller dennes arvinger (fuldstændigt særeje).

Stk. 2. En aftale efter stk. 1 kan angå en del af ægtefællernes ejendele, kan tidsbegrænses og kan træffes alene med henblik på en af ægtefællernes død.

Stk. 3. En aftale efter stk. 1 omfatter, hvad der træder i stedet for de ejendele, aftalen vedrører, og indtægter af disse ejendele, medmindre andet er bestemt i aftalen.

§ 29. Ægtefæller kan med de begrænsninger, som loven medfører, indgå retshandler med hinanden om ejendele, som nogen af dem råder over, og pådrage sig forpligtelser overfor hinanden."

Den gældende bestemmelse i retsvirkningslovens § 28 blev indført ved en lovændring i 1990 (lov nr. 396 af 13. juni 1990). I bemærkningerne til lovforslaget hedder det bl.a. (Folketings-tidende 1989-90, tillæg A, lovforslag nr. L 23, spalte 778-779):

"Den legale formueordning mellem ægtefæller samt de eksisterende muligheder for at ændre denne ved oprettelse af ægtepagt har gennem tiderne været taget op til overvejelse af flere udvalg. Den seneste betænkning om spørgsmålet er betænkning nr. 716/1974, afgivet af ægteskabsudvalget af 1969.

Af betænkningen fremgår (s. 9 og s. 17), at udvalget nåede til den konklusion, at den gældende ligedelingsordning mellem ægtefæller bør opretholdes som den grundlæggende hovedregel, men at der bør være en vidtgående adgang for ægtefæller til at aftale individuelle ordninger.

På denne baggrund foreslås en ændring af retsvirkningslovens § 28 med henblik på at give ægtefæller større frihed til at træffe aftale om deres formueforhold. Forslaget svarer til lovudkastet i den ovennævnte betænkning fra 1974.

Forslaget indebærer,

<i>at</i>	en ægtepagt om fravigelse fra ligedelings reglen som udgangspunkt kun skal gælde for separation og skilsmisse ("skilsmissesæreje"),
<i>at</i>	ægtefæller i forbindelse med en aftale, der skal gælde for separation eller skilsmisse, skal kunne aftale en fravigelse fra ligedelingsreglen også for tilfælde af dødsfald ("fuldstændigt særeje"), og
<i>at</i>	aftalerne skal kunne begrænses til en del af formuen, begrænses til den ene ægtefælles død og kunne tidsbegrænses.

...

En bestemmelse om særeje efter nr. 1 eller nr. 2 kan i overensstemmelse med den foreslåede § 28, stk. 2, begrænses til kun at angå en del af ægtefællernes ejendele. Der kan således ligesom idag aftales særeje vedrørende bestemte, nærmere specificerede gen-

stande, men som noget nyt kan der efter forslaget også aftales "brøkdelsæreje", altså at en nærmere angiven brøk af den pågældende ægtefælles nettoformue skal være særeje."

Af side 17-20 i ægteskabsudvalgets betænkning 3 om formueordningen (betænkning nr. 716/1974), fremgår bl.a.:

*"Aftale om afvigelser fra lovens
ligedelingsprincip*

Der er enighed i udvalget om, at der - uanset hvilket formuesystem der gælder i medfør af lovens hovedregel - skal være vidtgående adgang for ægtefællerne til at aftale individuelle ordninger.

Det er den overvejende opfattelse i udvalget,
at en ægtepagt om fravigelse fra ligedelingsreglen kun skal gælde for separation og skilsmisse, medmindre andet er aftalt ("skilsmissesæreje"),
at ægtefæller i forbindelse med en aftale, der skal gælde for separation eller skilsmisse ("skilsmissesæreje"), skal kunne aftale en fravigelse fra ligedelingsreglen også for tilfælde af dødsfald ("fuldstændigt særeje"), og
at aftalerne skal kunne begrænses til en del af formuen, begrænses til den ene ægtefælles død, og muligvis tidsbegrænses."

...

Betingelser og begrænsninger

Udvalget finder, at aftaler om "skilsmissesæreje" og "fuldstændigt særeje", som det er tilfældet med ægtepagter efter de gældende regler, skal kunne begrænses til kun at angå en del af formuen, herunder f.eks. kun den ene ægtefælles formue eller enkelte ejendele. Hvis ægtepagter angår bestemte ejendele, f.eks. en fast ejendom, indbo eller værdipapirer, bør det ved en fortegnelse i ægtepagten specificeres, hvilke genstande aftalen omfatter, men der er ikke noget i vejen for, at aftalen omfatter en brøkdel af formuen uden nærmere specifikation. Derudover skal en ægtepagt om fuldstændigt særeje kunne begrænses til kun at gælde, hvis en bestemt af ægtefællerne dør først. F.eks. kan det aftales, at særejet kun skal have virkning, hvis manden dør før hustruen, medens lovens almindelige lighedeling skal anvendes, hvis hustruen dør først.

Endelig finder nogle af udvalgets medlemmer, at en *tidsbegrænsning* skal være mulig, således at man ved den aftalte periodes udløb falder tilbage på den lovbestemte lighedelingsordning eller på en anden ordning, der i forvejen er aftalt. Dette har fundet udtryk i lovskitsens § 17, stk. 2.

Udvalget har yderligere overvejet, om ægtepagten bør kunne indeholde særlige *betingelser*. Blandt de yderligere betingelser, der kunne tænkes opstillet, kan som eksempler i flæng nævnes, at aftalen kun skal gælde:
så længe ægtefællerne er barnløse,
indtil ægtefællerne får fælles bopæl,
indtil ægtefællerne begynder en påtænkt fælles virksomhed,
så længe begge ægtefæller har erhvervsarbejde (og deres respektive indtægter overstiger ...),

hvis skilsmisse eller separation skyldes en ødelæggelse af forholdet mellem ægtefællerne, der hovedsagelig beror på den ene ægtefælles forhold, eller ved skilsmisse på grund af utroskab.

Såfremt man ønsker at give ægtefællerne en betydelig aftalefrihed, må det kræve en særlig begrundelse at nægte adgang til at indsætte betingelser i ægteskabspagten.

...

Mod en fri adgang til at indsætte betingelser kan anføres, at betingelser kan skabe usikkerhed hos en ægtefælle om den økonomiske situation. Som eksemplerne viser, vil man endvidere ved hjælp af betingelser åbne mulighed for, at ægtefællerne så at sige genindfører skyldprincippet på områder, hvor lovgivningen tilsigter at ophæve dette princip.

Udvalgets flertal finder herefter ikke, at der bør være adgang til at indsætte særlige betingelser i ægteskabspagter, og foreslår, at dette finder udtryk i lovteksten, ved at de tilladte betingelser og tidsbegrænsninger opregnes udtrykkeligt i lovskitsens § 17, stk. 2."

Retsvirkningsloven ophæves ved lov nr. 548 af 30. maj 2017 om ægtefællers økonomiske forhold, der træder i kraft den 1. januar 2018. Det fremgår af bemærkningerne til lovforslaget, der er baseret på et udkast i Retsvirkningslovsudvalgets betænkning nr. 1552/2015, at spørgsmålet om indførelse af fuld aftalefrihed med hensyn til ægteskabspagter og adgang til aftale om kompensation for vilkår om særeje blev overvejet. I bemærkningerne til lovforslaget hedder det bl.a. (lovforslag nr. L 178 af 29. marts 2017):

"3.8.2. Retsvirkningslovsudvalgets overvejelser

...

Ægteskabspagter indgås ofte på et tidspunkt, hvor parterne anser skilsmisse for usandsynlig. Uanset at hensynet til den økonomisk svage ægtefælle ikke har samme vægt som ved retsvirkningslovens ikrafttræden i 1925, er der efter udvalgets opfattelse fortsat et behov for at beskytte en ægtefælle mod at indgå aftaler, hvis konsekvenser kan være vanskelige at overskue, og som stiller vedkommende økonomisk urimeligt ved en formuedeling.

...

Fuld frihed til at indgå aftaler om deling vil efter udvalgets opfattelse formentlig føre til, at aftaler om særeje ville blive kombineret med aftaler om, at den ene ægtefælle ved skilsmisse skal betale et beløb til den anden, aftaler om, hvem der skal udtage hvilke aktiver, og aftaler om, hvem der skal betale hvilke gældsposter. Sådanne aftaler, hvor der ikke klart tages stilling til sammenhængen mellem aftalens enkelte elementer, vil gøre det meget vanskeligt at fastlægge indholdet af aftalen.

Udvalget finder det derfor mest hensigtsmæssigt at fastholde den nuværende model, hvor det i loven udtømmende opregnes, hvilke forhåndsaftaler om formuedeling, der gyldigt kan indgås.

...

3.9. Andre forhåndsaftaler om formuedelingen

3.9.1. Gældende ret

Efter gældende ret kan ægtefæller ikke indgå andre bindende forhåndsaftaler om delingen af deres formue, end de aftaler om særeje, der følger af retsvirkningslovens § 28 (se punkt 3.8.), samt muligheden efter retsvirkningslovens § 16 h, stk. 2, for at aftale, at værdien af en alders-, kapital- eller ratepensionsordning skal indgå i delingen af fællesboet ved skifte i anledning af separation, skilsmisse eller bosondring. Om alderspension henvises til punkt 3.16.1.2.

Det er uafklaret, i hvilket omfang ægtefæller gyldigt kan indgå en forhåndsaftale om udtagelse af aktiver efter ægtefælleskiftelovens § 63 (se punkt 3.20.) og om kompensation efter ægtefælleskiftelovens § 67 til en økonomisk dårligt stillede ægtefælle (se punkt 3.18.).

Begrundelsen for, at ægtefæller ikke kan indgå forhåndsaftaler om kompensationer m.v., er, at lovgivningen om ægtefællers økonomiske forhold har til formål at beskytte den økonomisk svage ægtefælle, som ikke på forhånd bør kunne give afkald på denne beskyttelse. Herved undgås det, at ægtefæller indgår aftaler, som er uoverskuelige på aftaletidspunktet, og det undgås, at ægtefæller kommer i en situation, hvor de ikke kan overskue konsekvensen af f.eks. at give forhåndsafkald på formuedeling eller kompensation ved en eventuel skilsmisse mange år senere.

3.9.2. Retsvirkningslovsudvalgets overvejelser

Retsvirkningslovsudvalget foreslår, at det ikke skal være muligt at indgå forhåndsaftaler om formuedelingen ud over de muligheder, der fastlægges i loven. Udvalget foreslår således, at ægtefæller ikke ved aftale skal kunne fravige reglerne i lov om ægtefællers økonomiske forhold. Dette indebærer bl.a., at en ægtefælle ikke på forhånd skal kunne give afkald på retten til forsørgelse, krydsende udtagelsesret, regulerings- og misbrugskrav og kompensation. Der henvises til punkt 3.9.2.3.

...

3.9.2.3. Forhåndsaftaler om kompensation, reguleringskrav m.v.

Udvalget har overvejet, om det bør være muligt for ægtefæller at indgå en forhåndsaftale om kompensation til en ægtefælle, der har medvirket til at forøge eller bevare den anden ægtefælles særeje, eller som er urimeligt økonomisk stillet. Der henvises til punkt 3.18.

Dette kunne være med til at forebygge tvister ved delingen og sikre, at en økonomisk svag ægtefælle får et vist beløb uden at være tvunget til at føre retssag herom.

Udvalget finder imidlertid ikke, at det bør være muligt på forhånd at indgå aftaler, der stiller en økonomisk svag ægtefælle dårligere, end de foreslåede kompensationsregler, der har til formål at beskytte den pågældende, ville føre til. Et sådant forhåndssamtykke til at blive "økonomisk ringe stillet" eller et forhåndsafkald på del i den værdistigning, man har været med til at skabe, vil være vanskeligt at overskue og ville kunne føre til urimelige resultater.

Herefter har udvalget overvejet, om forhåndsaftaler om kompensation skal tillades under forudsætning af, at en ægtefælle ikke derved stilles dårligere end efter kompensationsreglerne.

Tilsvarende kan en ægtefælle, der istandsætter den anden ægtefælles særeejendom og derved medvirker til at forøge dens værdi, sikre sig del i værditilvæksten ved, at ægtefællerne aftaler, at ejendommen skal være brøkdelsæreje. I så fald skal den del af ejendommens værdi, der er delingsformue, ligedeles.

Udvalget anfører, at sådanne aftaler ikke vil være til hinder for, at den pågældende ægtefælle efter kompensationsreglerne tilkendes et større beløb end efter aftalen.

Som anført i punkt 3.8.2.3. finder udvalget, at der ikke bør være mulighed for at aftale særeje, der kun har virkning ved død. En kompensationsaftale vil i endnu højere grad end dødsfaldssæreje kunne anvendes af en ægtefælle, der ønsker at beholde sin formue i tilfælde af separation eller skilsmisse, men ønsker at fratage sine livsarvinger arven ved sin død.

...

Sammenfattende finder udvalget, at de foreslåede regler om aftaler om særeje giver ægtefællerne tilstrækkelige muligheder for at finde en løsning, der passer til den pågældende situation. Udvalget finder derfor, at reglerne om regulerings- og misbrugskrav samt kompensation ikke skal kunne fraviges ved forhåndsaftaler.

3.9.3. Børne- og Socialministeriets overvejelser

Børne- og Socialministeriet er enig med Retsvirkningslovsudvalget i, at lov om ægtefællers økonomiske forhold skal indeholde en bestemmelse om, at ægtefæller ikke ved aftale kan fravige reglerne i loven ud over de aftalemuligheder, som loven indeholder, navnlig mulighederne for at aftale særeje og forhåndsaftaler om inddragelse af bestemte aktiver i formuedelingen. Bestemmelsen vil bl.a. indebære, at ægtefæller ikke på forhånd kan indgå aftaler om udtagelsesret, regulerings- og misbrugskrav (punkt 3.17.) og kompensationskrav (punkt 3.18.)."

Ægtefælleskiftelovens § 67, stk. 1, har følgende ordlyd:

"Har en ægtefælle haft særeje, kan det, hvis ægtefællernes formueforhold, ægteskabets varighed og omstændighederne i øvrigt i særlig grad taler for det, efter påstand af den anden ægtefælle bestemmes, at den ene ægtefælle skal yde den anden et beløb for at sikre, at denne ikke stilles urimeligt ringe i økonomisk henseende efter en separation eller skilsmisse. Denne regel anvendes også med hensyn til rettigheder, der er uoverdragelige eller i øvrigt af personlig art, og som ikke indgår i bodelingen."

Anbringender

A har supplerende anført navnlig, at retsvirkningsloven ikke er til hinder for, at der indgås aftaler om kompensation i forbindelse med oprettelsen af en ægtepagt om særeje. Der er tale

om en social beskyttelseslov, som skal beskytte den økonomisk svage part, og det må derfor have formodningen imod sig, at man kan indfortolke en ugyldighedsbestemmelse i loven, som altid vil begunstige den økonomisk stærke part.

Kompensationsaftalen er indgået med hjemmel i retsvirkningslovens § 29 og er ikke udtryk for en ændring af særejeformen. Begge parter har indrettet sig i tillid til aftalen, som ikke blev drøftet i tiden fra den blev indgået, til parterne blev skilt, og som blev udarbejdet med advokatbistand efter længere drøftelser. Ordlyden, der er klar og utvetydig, medfører, at A har krav på beløbet på 1.016.938 kr.

Hvis kompensationsaftalen tilsidesættes som ugyldig, skal compensation fastsættes i medfør af de almindelige regler i ægtefælleskiftelovens § 67. I lyset af ægteskabets varighed, ægtefællernes formueforhold og omstændighederne i øvrigt kan beløbet passende fastsættes til 1.016.938 kr.

B har supplerende anført navnlig, at retsvirkningslovens § 28 indeholder en udtømmende angivelse af ægtefællers muligheder for på forhånd at træffe aftale om fravigelse af reglen om almindeligt formuefællesskab med henblik på det økonomiske opgør på et skifte som følge af skilsmisse. Det fremgår udtrykkeligt af lovens § 29, at ægtefællers aftaler i strid med § 28 er ugyldige. Parternes kompensationsaftale er ugyldig, fordi den ikke er omfattet af de muligheder, der følger af § 28. Aftalen angår alene parternes økonomiske opgør i tilfælde af separation eller skilsmisse, som ikke var aktuel på tidspunktet for aftalens indgåelse. Det spiller ingen rolle for aftalens gyldighed, at den er indgået i form af en ægtepagt, som er tinglyst.

I lyset af ægtefællernes økonomiske forhold er der ikke grundlag for en større compensation i medfør af ægtefælleskiftelovens § 67 end det beløb på 200.000 kr., som A blev tilkendt ved landsrettens dom.

Højesterets begrundelse og resultat

Problemstilling

Kort før indgåelsen af ægteskab den 15. april 2006 oprettede parterne en ægtepagt om skilsmissesæreje. Ifølge ægtepagten var A i tilfælde af separation eller skilsmisse berettiget til kompensation for sin indsats i Bs landbrug, således at hun efter 3 års ægteskab erhvervede ret til en del af værdien af hans ejendom. Parterne er enige om, at resultatet af beregningsreglen i ægtepagten i den foreliggende situation, hvor de blev separeret i 2014, udgør et beløb på 1.016.938 kr.

Sagen angår gyldigheden af det nævnte vilkår i ægtepagten. Anses vilkåret for ugyldigt, angår sagen størrelsen af den kompensation, som B skal yde til A i medfør af ægtefælleskiftelovens § 67.

A har heller ikke for Højesteret gjort gældende, at ægtepagtens vilkår om skilsmissesæreje er ugyldigt, hvis det anfægtede vilkår tilsidesættes.

Kompensationsvilkårets gyldighed

Efter retsvirkningslovens § 29 kan ægtefæller indgå formueretlige aftaler med hinanden. Sådanne aftaler må dog ikke være i strid med de begrænsninger, som loven medfører, herunder de begrænsninger, der følger af § 28 vedrørende aftaler om ægtefællernes formueforhold i tilfælde af separation eller skilsmisse mv.

Som fastslået ved Højesterets dom af 23. september 1998 (UfR 1998.1674) skal en aftale om ægtefællers formueforhold i tilfælde af separation eller skilsmisse, der afviger fra lovens hovedregel om almindeligt formuefællesskab, have sikker hjemmel i retsvirkningslovens § 28. Bestemmelsen i § 28 indeholder en udtømmende angivelse af de muligheder for afvigelse fra hovedreglen om almindeligt formuefællesskab, der gyldigt kan aftales.

Ægtefæller har adgang til at træffe aftale om skilsmissesæreje, jf. § 28, stk. 1, nr. 1, og en sådan aftale kan alene begrænses eller betinges inden for de rammer, der følger af § 28, stk. 2. Aftalen kan således begrænses til en del af ægtefællernes ejendele eller tidsbegrænses.

I ægtepagten af 7. april 2006 har parterne ikke alene aftalt skilsmissesæreje, men også indsat et vilkår om et beløb til A i tilfælde af separation eller skilsmisse, beregnet som en nærmere fastsat del af værdien af Bs faste ejendom, afhængigt af ægteskabets varighed. Højesteret

finder, at vilkåret angår formuedelingen mellem parterne på skifte i tilfælde af separation eller skilsmisse, og det skal derfor holde sig inden for de rammer, der følger af retsvirkningslovens § 28.

Vilkåret indebærer, at en del af Bs særeje skal deles, således at der, afhængigt af ægteskabets varighed, sker en overførsel herfra til As særeje. Dette ligger uden for de rammer for en individuel formueordning, der følger af retsvirkningslovens § 28, og vilkåret er derfor ikke gyldigt.

Kompensation efter ægtefælleskiftelovens § 67

Da vilkåret er ugyldigt, er parterne enige om, at A har krav på kompensation i henhold til ægtefælleskiftelovens § 67. Efter denne bestemmelse kan kompensation fastsættes under hensyn til ægtefællernes formueforhold, ægteskabets varighed og omstændighederne i øvrigt for at sikre, at den ene ægtefælle ikke stilles urimeligt ringe i økonomisk henseende efter separation eller skilsmisse.

Det ugyldige vilkår om et beløb til A havde sammenhæng med ægtefællernes aftale om skilsmissesæreje. Vilkåret tilsigtede at stille hende væsentligt bedre end lovens almindelige regler og havde ikke til formål at omgå regler om beskyttelse af arvinger, kreditorer eller andre. Højesteret finder, at disse omstændigheder må have betydning for fastsættelsen af kompensationens størrelse.

Herefter og under hensyn til ægteskabets varighed og ægtefællernes formueforhold finder Højesteret, at kompensationsbeløbet i henhold til ægtefælleskiftelovens § 67 passende kan fastsættes til 600.000 kr.

Højesteret tiltræder, at betingelserne for krav om rente fra et tidligere tidspunkt end sagens anlæg ikke er opfyldt, jf. rentelovens § 3.

Konklusion

Højesteret stadfæster landsrettens dom med den ændring, at kompensationsbeløbet fastsættes til i alt 600.000 kr.

Efter sagens særlige karakter og udfald skal ingen af parterne betale sagsomkostninger for skifteret, landsret eller Højesteret til den anden part eller til statskassen. B skal heller ikke erstatte statskassens udgifter til fri proces for skifteretten.

Thi kendes for ret:

B skal til A betale i alt 600.000 kr. med procesrente fra den 19. september 2014.

Ingen af parterne skal betale sagsomkostninger for skifteret, landsret eller Højesteret til den anden part eller til statskassen.

Det idømte beløb skal betales inden 14 dage efter denne højesteretsdoms afsigelse.